

บทที่ 1 บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งในโลก ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพทางพรรณพืชสูงมาก โดยพบปริมาณพืชอยู่มากกว่า 15,000 ชนิด และยังเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อีกด้วย

พืชผักพื้นบ้านนั้นมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้านในสังคมไทยมานาน ได้มีการเรียนรู้ที่จะอยู่รอดโดยอาศัยธรรมชาติ พึ่งพาธรรมชาติรอบดินที่อยู่อาศัย โดยได้นำมาใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ มิได้เพียงนำมาใช้เพื่อการประกอบอาหารเท่านั้น แต่ยังนำมาใช้ประโยชน์ในหลายด้าน ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม รวมไปถึงการใช้ประโยชน์ทางยาด้วย ซึ่งวิธีการต่าง ๆ นั้นได้สั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมการรับประทานในแต่ละท้องถิ่น ต่อมาได้มีการคัดแปลงตามความเหมาะสมกับยุคสมัยมากขึ้น จนกลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเป็นทรัพย์สินสมบัติที่สำคัญ และมีค่ามาก

แม้ว่าพืชผักจะเป็นอาหารที่สำคัญต่อมนุษย์มายาวนาน แต่มีการศึกษา และการกล่าวถึงความสำคัญของพืชผักพื้นเมือง ส่วนใหญ่เมื่อกล่าวถึงพืชผักแล้ว จะหมายถึง พืชที่ทำการเพาะปลูกได้ และมนุษย์นำมาบริโภคเป็นอาหาร แต่ในความเป็นจริงยังมีพืชผักอีกหลายชนิดที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และมนุษย์ได้นำเอาส่วนต่างๆ เช่น ใบ ดอก ผล มาบริโภค หรือปรุงเป็นอาหารต่างๆ

สำหรับการศึกษาวิจัย ผักพื้นเมืองในจังหวัดลพบุรี ผู้วิจัยได้ให้คำจำกัดความของ "พืชผักพื้นเมือง" หมายถึง พืชในท้องถิ่นนั้นๆ ที่ชาวบ้านนำมาบริโภคเป็นผักตามวัฒนธรรมการบริโภคของท้องถิ่น เป็นพืชที่ขึ้นอยู่ในแหล่งธรรมชาติ เช่น ป่า ริมแม่น้ำ ลำธาร หนองบึง ที่รกร้าง เป็นต้น หรือชาวบ้านนำมาปลูกไว้ในบริเวณบ้านเพื่อความสะดวกในการนำมาบริโภค หรือเป็นพืชจากต่างประเทศที่นำเข้ามาเจริญในประเทศไทยเป็นระยะเวลาช้านาน จนสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมของไทยและกลายเป็นพืชผักพื้นบ้านในที่สุด เช่น พริก มะละกอ สาระแหน่ เป็นต้น

คนไทยเป็นชนชาติที่มีการปรับตัวในเรื่องการกินอยู่ได้อย่างรวดเร็ว สืบเนื่องจากการที่เรารับเอาพืชนานาชนิดที่มีถิ่นกำเนิดในต่างประเทศเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอาหารไทยหลายชนิด จนบางชนิดกลายเป็นพืชผักพื้นเมืองของไทยเลยก็มี เช่น ตะไคร้ ซึ่งมีถิ่นกำเนิดแถบหมู่เกาะอินเดียนตะวันตกของทวีปอเมริกา หรือสาระแหน่ซึ่งมีถิ่นกำเนิดในยุโรป ได้กลายมาเป็นพืชผักประจำครัวไทย

ที่สำคัญ คือ ความสามารถของคนไทยในการรับประทาน พืชมีพิษ เช่น ผักหนาม กลอย อดพืชพิษ กระชับ โดยอาศัยภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษที่ต้องคัดกรองถูก และถ่ายทอดโดยการบอกเล่า ตักเตือนกันมา

ผักพื้นบ้านไทย อาจจะใช้ทั้งต้น หรือใช้เพียงบางส่วน เช่น ลำต้น ใบ ดอก ผล ราก หรือ เมล็ด ส่วนใหญ่จะมีสรรพคุณทางสมุนไพรควบคู่กันไป นอกจากนี้ยังมีคุณค่าทางโภชนาการ มี แคลอรีต่ำ และมีเส้นใยอาหารในปริมาณมาก ซึ่งเหมาะกับคนรุ่นใหม่ที่ต้องการควบคุมน้ำหนัก ไม่น้อยกว่าพืชผักเศรษฐกิจ และบางชนิดให้ปริมาณสารอาหารที่จำเป็นมากกว่า นอกจากนี้ปริมาณสารพิษที่ตกค้างเนื่องจากยาฆ่าแมลงก็น้อยมาก หรือไม่มีเลย หาได้ง่าย ราคาถูก และที่สำคัญคือในปัจจุบัน พืชผักพื้นเมืองหลายชนิด เป็นแหล่งของสารเคมีที่มีการนำมาศึกษา ค้นคว้า และวิจัยทางด้าน การแพทย์ โภชนาการ และสาขาอื่นๆ เพื่อให้เป็นตัวยาในการรักษา บำบัดโรคต่างๆ ด้วย

อย่างไรก็ตามความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความสะดวกและวัฒนธรรมเรื่องการเงินของคนรุ่นใหม่ ที่นำเอาอาหารต่างๆ มากมายหลายชนิด หลายเชื้อชาติมาให้เลือกรับประทาน ทั้งยังมีอาหารสำเร็จรูป วิธีเก็บถนอมอาหารพร้อมปรุงไว้วันๆ อาหารกระป๋อง อาหารแคะก๋อ่งที่นำเข้าอุ่นในเตาไมโครเวฟ หรืออาหารฟาสต์ฟู้ดที่เน้นความสะดวกสบายเป็นหลัก ได้เข้ามา มีบทบาทและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น ทำให้สายใยของความรู้และภูมิปัญญาของคนไทยในการใช้ประโยชน์จากผักพื้นบ้านถูกหลงลืมและสูญหายไป ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ ส่วนใหญ่จะคุ้นเคยกับผักเศรษฐกิจในท้องตลาดเพียงไม่กี่ชนิด นอกจากนั้นยังนิยมรับประทานและรู้จักพืชผักจากต่างประเทศมากกว่าพืชผักพื้นบ้านของเมืองไทยซึ่งเป็นการทำลายภูมิปัญญาและประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมาเป็นระยะเวลายาวนานโดยทางอ้อม การเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต จากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม พื้นที่ที่จะใช้ปลูกพืชผัก หรือพื้นที่ที่พืชผักจะขึ้นเองตามธรรมชาติได้ลดลง เนื่องจากนำที่ดินไปทำโรงงานอุตสาหกรรม ปลูกบ้านเรือนเป็นจำนวนมาก รวมถึงการบุกรุกพื้นที่ป่า ทำให้ปริมาณของป่าไม้ที่เหลือไม่เกิน ร้อยละ 20 ของพื้นที่ทั่วประเทศ ทำให้ปริมาณของผักพื้นบ้านได้ลดจำนวนลงมาก และรวดเร็ว อีกทั้งความรู้และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพืชผักพื้นบ้านได้สูญหายไปอย่างรวดเร็ว เนื่องจากไม่มีการบันทึก และสืบทอดวิชาความรู้เหล่านั้นจากผู้รู้ในท้องถิ่นนั้นๆ จึงควรที่จะหันมาความรู้จักกับพืชผักพื้นบ้านเหล่านี้ สอนลูกหลานให้รู้จักชนิด และรู้จักกินผัก เพื่อสุขภาพที่ดี และยังเป็นการสานต่อภูมิปัญญาของท้องถิ่นไทยต่อไป

ในปัจจุบันได้มีการตระหนักถึงคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพที่กำลังสูญหายไป และได้สังเกตเห็นประโยชน์ จึงได้มีการให้ความสำคัญกับผักพื้นบ้านมากขึ้น ด้วยถือว่าเป็นทางเลือกใหม่ของผู้บริโภคที่จะได้รับประทานผักที่มีคุณค่าทางโภชนาการ มีรสชาติที่หลากหลาย และหาได้ง่ายในท้องถิ่นนั้น ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นพืชเศรษฐกิจได้ต่อไป

ด้วยเหตุผลและความจำเป็นดังกล่าว จึงควรส่งเสริมให้คนไทยได้รู้จักและเห็นคุณค่าหรือประโยชน์อย่างมหาศาลของพืชผักพื้นเมือง ให้มากยิ่งขึ้น การที่จะทำให้ความรู้เหล่านี้ถูกบันทึกและถ่ายทอดสืบต่อไป ควรมีการจัดเก็บตัวอย่าง จำแนกชนิดพันธุ์ไม้ และรวบรวมการใช้ประโยชน์ต่างๆ ด้วย รวมถึงการศึกษาและวิจัยนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพืชผักพื้น

เมืองต่างๆ สามารถนำมาใช้ในการศึกษา ค้นคว้า และวิจัย ในสาขาต่างๆ เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งอาหาร หรือเป็นยาสมุนไพรต่างๆ ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์พันธุ์พืชผักพื้นบ้านที่อาจจะสูญพันธุ์ในอนาคตให้คงอยู่ต่อไป

สถานที่ที่ใช้เป็นแหล่งข้อมูลในการศึกษาและวิจัย คือ จังหวัดชลบุรี ซึ่งเป็นภูมิลำเนาของผู้ที่ทำการวิจัย เพื่อให้เกิดความสะดวกในการเดินทาง และการติดต่อสื่อสารกับคนในท้องถิ่นนั้นๆ มากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อสำรวจและเก็บรวบรวมตัวอย่างพืชผักพื้นเมืองในจังหวัดชลบุรี ศึกษาลักษณะทางพฤกษอนุกรมวิธาน ข้อมูลการใช้บริโภค ข้อมูลพื้นฐานอื่นๆ และจัดทำคำบรรยายลักษณะของพืชแต่ละชนิด

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาวิจัยเฉพาะพืชผักพื้นเมืองตามคำจำกัดความใน หน้า 1
2. ทำการศึกษาในจังหวัดชลบุรี เฉพาะในพื้นที่ 6 อำเภอ ได้แก่
 - 2.1 อ. เมือง
 - 2.2 อ. บ้านหมี่
 - 2.3 อ. ท่าเรือ
 - 2.4 อ. โคนกสำโรง
 - 2.5 อ. ชัยบาดาล
 - 2.6 อ. ลำสนธิ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย